

Entalla romana trobada a Santa Bàrbara (La Vilavella)

JOAN VICENT CAVALLER

RAQUEL CASAL GARCIA

Fou descoberta de manera casual durant el mes de març de 1976, essent dipositada al Museu Municipal de Borriana, on es troba actualment. El jaciment romà del cim de la montanya de Santa Bàrbara fou detectat en 1924 per Francesc Esteve Gàlvez.¹ D'aleshores ençà ha segut bastant visitat, havent proporcionat fins ara nombrosos fragments escultòrics en marbre o califa, fragments de sigil·lata hispànica, monedes i 6 inscripcions votives —dissortadament sens la dedicatòria a la divinitat—, que corroboren l'impressió de que ens trobem davant les runes d'un santuari indígena que assolí una certa importància.² Les monedes, juntament amb l'estudi dels materials ceràmics, ens donen per aquest jaciment una cronologia provisional que aniria des de el ± 30 d. C. fins a les acaballes del segle IV.

L'aparició de pedres gravades en jaciments hispanorromans del País Valencià no es excessivament freqüent. A la regió de Castelló sols coneixem —a part d'un grup de 12 gemes aparegudes a la Moleta dels Frares de Forcall—³ una entalla trobada a La Balaguera (La Pobla Tornesa), representant un sérvol junt a un arbre.

DESCRIPCIO

Jaspi roig anglès. Forma ovalada. Cara superior plana i revers convex. Vores bisellades. Mides: 11 × 7'1 × 2'7 mm. Superfície perfectament polida. Conservació òptima.

Mart amb llança i trofeu, conegut amb els noms de *Mars Gradivus*, *Mars Tropaiphoros* o *Mars Juvenis* o també com una variant del *Mars Ultor*.⁴

Mart caminant sobre la punta dels peus cap a l'esquerra; el cap i les cames de perfil, la resta del cos lleugerament girat vers la dreta. En el tòrax quatre enfonsaments corresponents a les costelles. Porta un trofeu cap enrera, recolzat en el muscle dret, i en la ma esquerra una llança tirada al capdevant. Nu, amb un drap als voltants de la cintura, a mena de *subligaculum*, els extrems del qual cauen al vent. En el cap un casc amb cimera. Línea de base.

El tipus de Mart representat en aquesta entalla es un dels més populars dintre la glèptica romana. Picard⁵ l'identifica amb el *Mars Juvenis* —deu imberbe i amb casc, vestit

1. C. DOMINGO, J. VICENT, M. C. BARCELO, *La Vilavella*, València, 1977, pàg. 151 i ss.

2. P. RIPOLLES, *Sinopsis de Epigrafia Latina Castellonense*, en Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonense 3, 1976, pàgs. 265-266.

3. *Un famoso arqueólogo [Serra Ràfols] informa sobre la Moleta de Forcall*, en Programa de festes de Forcall, 1966.

4. P. STRACK, *Untersuchungen zer Kaiselinchen Munzprag*, I p, 90 ss.

5. CH. PICARD, *Les origenes du trophée romain*, París, 1957, pàgs. 127 i ss.

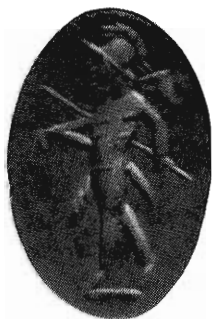
tan sols amb un *subligaculum*, espècie de cinyell amb faldons flotants, i portant un trofeu sobre el muscle esquerre i una llança en el dret— que apareix en una moneda de Valerius Flaccus encunyada al voltant de l'any 100. Moltes estàtues reproduïen aquest mateix tipus, algunes de les quals pareixen provenir de capelles militars.⁶ També el trobem representat en pintures,⁷ en lluernes⁸ i en el sarcòfag de C. Bellicus Natalis.⁹ Però on la seva representació es més nombrosa es sobre monedes imperials, on porta els noms de *Mars Ultor*, *Mars Conservator*, *Mars Victor*, *Mars Augustus*, *Mars Invictus* i *Mars Pater*.¹⁰

Per confrontació monetar, pels seus paral·lels en glíptica així com pel material utilitzat¹¹ podem datar aquesta entalla amb una cronologia ampla que abraçaria tot el segle II i la primera meitat del segle III d. C.

L'estil del gravat podem encaixar-lo dintre del que Sena Chiesa¹² denomina "Officina de la linee Grosse". Quant al taller que el produí no estem en condicions d'entreveure-l, encara que creiem que no es tracta pas d'una peça d'importació. Al Museo Arqueológico Nacional hi ha una ametista amb aquest tema; es la n.º 269 del catàleg de la tesi doctoral d'un de nosaltres (R.C.).

Alguns paral·lels en el camp de la glíptica:

S. Reinach, *Pierres gravées*, Paris, 1895, llàm. LXII. — Gori, *Museum Florentinum* II, llàm. LVIII, 2-3; LIX, 4. — G. Lippold, *Gemmen und Kameen des Altertums und der Neuzeit*, Stuttgart, 1922, llàm. 7,1. — H. B. Walters, *Catalogue of the engraved gems and cameos, greek, etruscan and roman in the British Museum*, London, 1926, 159, 1423, 1428. — M. Cardozo, *Pedras de aneis, romanos encontrados en Portugal*, Rev. de Guimeraes, Vol. LXXII, núms. 1-2, 1962, pp. 155-160 (n.º 28). — A. Fossing, *Catalogue of the antique engraved, gems and cameos, The Thorwaldsen Museum*, 1929, 101, llàm. 8, 577, 578 i Chiesa, *Gemme del Museo Nazionale di Aquileia*, Aquileia, 1966, 150, llàm. XII, 221-223. — 1682. — G. Richter, *Engraved gems of the romans*, Phaidon, 1971, 37, 103. — G. Sena M. Gramatopol, *Les pierres gravées du Cabinet numismatique de l'Academia Roumaine*, Collec. Latomus, Vol. 138, 1974, llàm. IX, 186, 189, 190. — A. G. D. 13, München, 91, llàm. 252, 2699, 2701. — A. G. D., Gottingen, 103, llàm. 45, 199-201, Branschweig, 19, llàm. 5, 35-37. — A. G. D. IV, Hannover, 160, llàm. 101, 784, 5, 6, 7, 265, llàm. 192, 1424; 25 i 26. — A. G. Wien, 80, llàm. 30, 176. — M. Henig, *The Lewis Collection of Gemstones*, Oxford, 1974, 16, llàm. 70-74.

6. S. REINACH, *Repertoire Statuaire*, II, pàg. 180, n.º 7 i pàg. 183, n.º 5.

7. SOGLIANO, *Pittura di Pompei*, 617, Roma, 1949.

8. WOELCKE, *Correspondence Hellenique*, 32, 1908, pàg. 170 (n.º 182 en el Museu de Sussa i en Delos B).

9. S. REINACH, *Repertoire de Relievs* III, pàg. 107, 1.

10. Alguns exemples en Mattingly, *Coins of the Roman Empire*, vol III, llàm. 10, n.º 17; llàm. 16, n.º 5, 49/8; vol. II, 24/8, 34/7, 39/8; vol. V, 23/9, 41/15; vol. VI, llàm. 12, n.º 358, 14/409.

11. El jaspí roig es utilitzat massivament a partir del s. II.

12. SENA CHIESA, *Gemme del Museo Nazionale di Aquileia*, Aquileia, 1966, pàg. 62.